

TENTOONSTELLINGSGIDS

SONNIUS

BISSCHOP EN ABT

TUSSEN TONGERLO, ANTWERPEN EN 'S HERTOGENBOSCH

NORBERTIJNENABDIJ TONGERLO

28 april – 30 september 2012

www.tongerlo.org

Waarde bezoeker,

Hartelijk welkom in de norbertijnenabdij van Tongerlo, bij gelegenheid van uw bezoek aan de tentoonstelling “Sonnius, bisschop en abt”, naar aanleiding van de viering van (4)50 jaar Bisdom Antwerpen.

Eén van de elementen van de viering van (4)50 jaar Bisdom Antwerpen ‘Kerk onder stroom’, is deze tentoonstelling. Hier wordt de figuur van Franciscus Sonnius, eerste bisschop van Antwerpen (1570-1576), belicht. Als eerste bisschop van ‘s-Hertogenbosch (1561-1569) was hij tevens commende-abt van de norbertijnenabdij van Tongerlo.

In de Tiendschuur wordt de verdienstelijke persoonlijkheid van Sonnius geëvoceerd. In het da Vinci-museum wordt een sfeerbeeld van de leefomgeving van Sonnius gecreëerd met objecten uit binnen- en buitenlandse collecties en uit het eigen patrimonium van de norbertijnen-abdij van Tongerlo.

Deze plek is sinds 1130 bewoond door een gemeenschap van reguliere kanunniken van Prémontré. Doorheen bijna 9 eeuwen is onze norbertijnen-abdij betrokken bij het wel en wee van diverse bisdommen: Kamerijk (1130-1560), ‘s-Hertogenbosch (1560-1590), Antwerpen (1590-1798), Mechelen (1798-1962) en wederom Antwerpen (1962-). De geschiedenis heeft ons op verschillende manieren in relatie gebracht met de plaatselijke bisschoppen. Bisschop Franciscus Sonnius was één van hen.

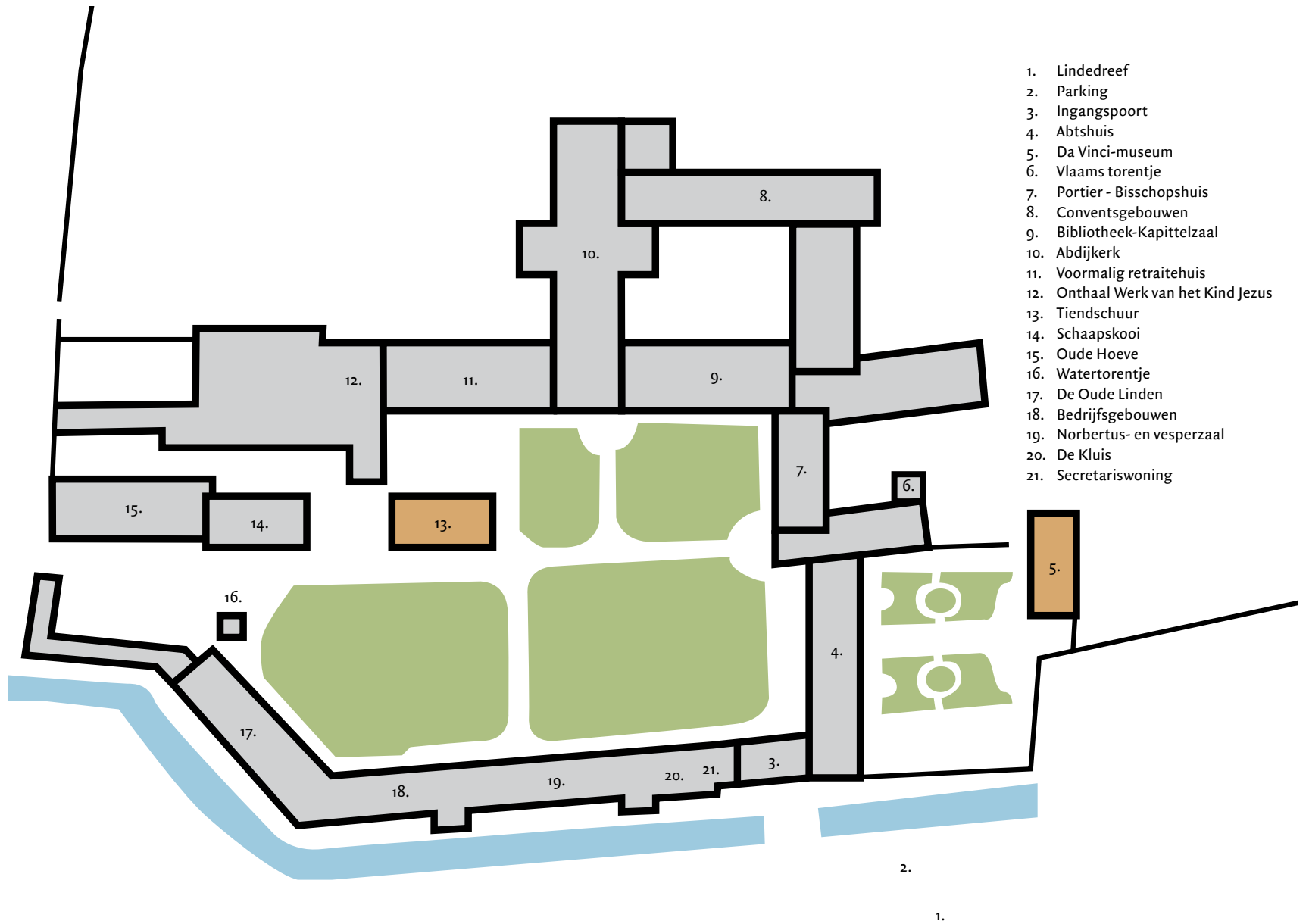
Wij hopen dat het voor U een aangename kennismaking wordt met bisschop Sonnius en met de Onze-Lieve-Vrouweabdij van Tongerlo.

U kunt ook een videopresentatie bekijken in de Tiendschuur. Misschien mogen wij U persoonlijk begroeten en viert U met ons de liturgie in de abdijkerk.

Ons gebed vergezelt onze beste wensen voor een behouden thuiskomst. Wij zeggen graag: tot ziens!

+ fr. Jeroen De Cuyper

1. Lindedreef
2. Parking
3. Ingangspoort
4. Abtshuis
5. Da Vinci-museum
6. Vlaams torentje
7. Portier - Bisschopshuis
8. Conventsgebouwen
9. Bibliotheek-Kapittelzaal
10. Abdijkerk
11. Voormalig retraitshuis
12. Onthaal Werk van het Kind Jezus
13. Tiendschuur
14. Schaapskooi
15. Oude Hoeve
16. Watertorentje
17. De Oude Linden
18. Bedrijfsgebouwen
19. Norbertus- en vesperzaal
20. De Kluis
21. Secretariswoning

1. Mijter van Sonnius

1569–1570

goudlaken, gouddraad en edelstenen, hoogte 36, breedte 37 cm

Deze mitra pretiosa werd gedragen door de bisschop bij pontificale diensten. De vijfhoekige mijter is versierd met rankmotieven en bandwerk; hiertussen werden talrijke edelstenen en halfedelstenen ingewerkt. De twee infulae hangen neer op de rug; zij zijn op dezelfde wijze versierd.

De mijter werd vervaardigd in opdracht van de abdij van Tongerlo. In 1569 werd F. Sonnius, de bisschop van 's-Hertogenbosch (1562–1570), als abt van Tongerlo geïnstalleerd. Mogelijk werd de mijter nooit door bisschop Sonnius gedragen. Zijn opvolger Laurentius Metsius zou de mijter in 1570 in bruikleen ontvangen van de abdij. De mijter verwisselde herhaaldelijk van bewaarplaats en kwam uiteindelijk in 1965 als bruikleen terecht in het Noordbrabants Museum.

Bewaarplaats: Noordbrabants Museum 's-Hertogenbosch, bruikleen van de Bisschop van 's-Hertogenbosch

2. Drukwerk

Boek: DEMONSTRATIONUM RELIGIONIS CHRISTIANAE EX VERBO DEI, liber tres

auteur: Franciscus Sonnius

drukker: weduwe Martinus Nutius, Antwerpen

1564

inkt op papier, hoogte band 30 cm

Dit boek is het derde deel uit een reeks van drie genaamd *Demonstrationes religionis Christianae*. Dit derde deel handelde over de tien geboden. Delen

één en twee handelden respectievelijk over het geloof en het eeuwig leven. Dit exemplaar is blijkbaar herkomstig uit de abdij van Tongerlo. Het boek werd gerestaureerd in 1961 door het Kunstatelier Sint-Catharinadal. Waarschijnlijk zijn een aantal eigendomskenmerken verdwenen; het boek was in gebruik in 1615 bij Hermanus R. Sarcerius, familie van de bekende Utrechtse schoolrector die overstapte naar de Reformatie; in 1622 was het in gebruik bij fr. Judocus Mudtsaerts (“suscepit in usum permissum superiorum”).

Bewaarplaats: Universitaire Bibliotheek Tilburg

3. Wijnkan van Franciscus Sonnius

's-Hertogenbosch
ged. schenkingsopschrift 1562
tin, hoogte 18 cm

Cirkelvormige, ingebogen voet; gebogen kuip met vernauwende, tweemaal ingesnoerde hals; rond, scharnierend, gebogen deksel met duimstuk; buigend handvat aansluitend op de buik van de kan en het duimstuk van het deksel. Inscripties en versieringen vermoedelijk aangebracht door de Bosche

zilvermid Erasmus van Houwelingen: FRANCISC SONI EP BUSCODUCENSI IURAVIT AO D 62.

Bij zijn intrede als bisschop in 1562 bood Sonnius een maaltijd aan 25 gasten van het Lieve Vrouwe Broederschap van 's-Hertogenbosch. Traditiegetrouw werd hij lid van de broederschap en bood bij die gelegenheid een wijnkan aan. Op de kan werd het wapenschild van de bisschop gegraveerd, alsook het embleem en het devies (SICUT, zoals de lelies in het veld) van de broederschap.

Bewaarplaats: 's-Hertogenbosch, Illustre Lieve Vrouwe Broederschap

4. Beeld

O.-L.-Vrouw met Kind met wereldbol
en scepter
Mechelen
midden 16de eeuw
gepolychromeerd hout, hoogte 66 cm

O.-L.-Vrouw draagt een kleed, een opperkleed en een mantel. De mantel hangt op de schouders en is onder de armen opgeschort; het opperkleed is opgeschort aan haar linkerzijde zodat een rijk plooispel ontstaat mede door de contraposthouding en de vooruitgebrachte rechterknie; bovenaan is er een borststuk met afgeboorde randen en sierkettingen. Het kleed valt in plooiën neer tussen de voeten. Het lange haar valt in strengen neer op rug en schouders. Het ronde gelaat heeft een hoog voorhoofd en een kleine mond; om de hals een parelsnoer.

Het Jezuskind draagt een lang kleedje tot op de voeten, bovenaan een omgeplooid kraag; om de hals een parelsnoer met een kruisje. Met twee vingers van de rechterhand maakt het kind een zegenend gebaar. De twee attributen in de handen zijn verdwenen: de scepter in de rechter van O.-L.-Vrouw, de wereldbol in de linker van het Jezuskind; zij kunnen echter door zilveren exemplaren worden vervangen zoals er ook zilveren kronen op de hoofden kunnen geplaatst worden.

Mechelse ambachtelijke Renaissance-productie. Later overschilderde polychromie. Voetstuk vernieuwd.

5. Schilderij

Portret van Franciscus Sonnius, eerste bisschop van Antwerpen
 Vlaamse School
 17de eeuw
 olieverf op doek, hoogte 64 cm, breedte 64 cm

Bisschop Sonnius (°1506–†1576) wordt voorgesteld in buste, profiel rechts. Hij draagt een mozetta om de schouders en een bonnet op het hoofd. Links boven is er een opschrift: FRANCISCUS SONNIUS I ANTVERP EPIS A° 1576 ETA 70. Het oudste portret van Sonnius (1575) bevindt zich in het Museum voor Schone Kunsten te Antwerpen; het wordt toegeschreven aan Frans I Pourbus.

Bewaarplaats: Kathedraal Antwerpen

6. Koormantel van liturgisch gewaad

toegeschreven aan Gommaer Vervaeren, van Lier
 midden 16de eeuw
 rood fluweel, kleurzijde en gouborduursel, met sierstenen en parels

Stel bestaande uit beurs (zie nr. 7), dalmatiek, kazuifel en koorkap.
 Koorkap: onderstof versierd met granaatappelranken in gouborduursel; sierpanden en rugschild met gekleurd zijdeborduurwerk; medaillons met rozetten, cartouches met blanke tekstbanden, zultjes en bladmotieven, slingers en nissen; rugschild met Zetelend Jezuskind op een kussen met wereldbol en zegenend gebaar; op de rugzijde met ingeweven, niet geïdentificeerde letters AR.

Gommaer Vervaeren maakte in 1540 een liturgisch gewaad voor Kerk van O.L.Vrouw Geboorte te Broechem.

7. Beurs van liturgisch gewaad

met wapenschild van abt Arnold Streyters (1530–1560)
toegeschreven aan Gommaer Vervaeren, van Lier
gedateerd 1540
rood fluweel, kleurzijde en goudborduur-
sel, met sierstenen en parels

Stel bestaande uit beurs, dalmatiek, kazuifel en koorkap. De beurs zou oorspronkelijk niet tot het liturgisch stel behoord hebben.

Beurs met Christus op de koude steen (23,5 cm x 23,5 cm). De naakte Christus zit op een steen waarover een doek ligt; hij draagt een lendendoek, een rietstaf in de rechterhand, een doornenkroon op het hoofd; achter hem ligt het kruis. De figuur is omringd door bloemen. De beurs is afgeboord met ruitmotieven. Abtswapen van Arnold Streyters (1530–1560) midden onder.

8. Schilderij

Bisschop F. Sonnius wijdt G. van Mierlo tot bisschop van Haarlem in 1571
gedateerd op koorkap links midden 1571
paneel, hoogte 101 cm, breedte 176 cm

Dank zij het onderzoekwerk van R. Sirjacobs en R. Fabri werd dit werk geïdentificeerd en toegelicht. Dominicaan Godefridus van Mierlo (*Mierlo 1518–†Deventer 1587) was de tweede bisschop van Haarlem en wijbisschop van de Sint-Pauluskerk te Antwerpen; aangesteld door Filips II in het jaar 1569, in 1571 door Sonnius gewijd in de kerk der dominicanen te Antwerpen. In een met tapijten behangen kapel zit de wijdeling in een zetel bovenaan de trappen van een altaar met een altaarstuk waarop een Calvarie is afgebeeld. Achter de wijdeling staan Franciscus Sonnius, bisschop van Antwerpen, geflankeerd door Laurentius Metsius, opvolger van Sonnius als bisschop van 's-Hertogenbosch, en Ghislenus de Vroede, wijbisschop van Mechelen. Een ruim gezelschap van kerkelijke en wereldlijke hoogwaardigheidbekleders omringt de drie bisschoppen en de wijdeling.

De indrukwekkende omljsting draagt een wapenschild Hohenzollern-Sigmaringen-Bergh en dateert uit de tweede helft van de 17de eeuw.

Bewaarplaats: Kathedraal Antwerpen

9. Triptiek met Piëta

Rogier Van der Weyden (*1399/1400–†1464) (navolger van)
einde 15de eeuw, teksten van latere datum
olieverf op paneel, middenstuk 33,5 cm x 21 cm, totaliteit 43 cm x 30 cm

Middenstuk met Piëta tegen gouden achtergrond. Figuren ten halvelijve, lichtafgesneden aan de zijkan-ten. De naakte Christus met lendendoek ligt op de schoot van Maria, de armen naast het lichaam, het hoofd met het lange haar neigt naar zijn rechterschouder. Maria draagt een kleed, een kapmantel en een halsdoek; zij ondersteunt het lichaam van haar zoon onder de arm en tegen de borst; zij neigt het hoofd met het bedroefde gezicht naar Christus. Om haar linker voorarm hangt een doornenkroon. De kader is verguld en boven gerond.

Op de zijluiken staan later toegevoegde teksten: op binnenluik links: ET TUAM IP- SIUS ANIMAM PERTRANSIBIT GLADIUS UT REVELUNTUR EX MULTIS CORDIBUS COGITATIONES. LUC.II. Op binnenluik rechts: VERE LANGUORES NOSTROS IPSE PERTULIT ET DOLORES NOSTROS IPSE PORTAVIT. ESAIAS/ LIII CAP. Lied van de Lijdende dienaar Gods. Opschrift op buitenluiken: CHRISTUS IS VOOR ONS GESTORVE EN VERRESE // EN HEEFT ONS VA DOOT, DUVEL ENDE HELLE GENESE.

Rogier Van der Weyden (°Doornik 1399/1400–*Brussel 1464) kreeg zijn opleiding te Doornik (Robert Campin); huwde een Brusselse en verhuisde naar Brussel. Werd er stadsschilder. Kreeg opdrachten van Karel de Stoute en Filips de Goede. Schilderde religieuze en profane onderwerpen, portretten. Omstreeks 1450–1452 maakte hij een reis naar Rome. Hij had grote invloed op zijn tijdgenoten en latere generaties, zowel in de schilderkunst als in andere disciplines.

10. Reliëf

Boodschap van de aartsengel Gabriël aan Maria

Nottingham

2de helft 15de eeuw

albast, resten van polychromie, hoogte 39 cm, breedte 24 cm

Maria zit geknield voor een bidbank, frontaal gedraaid, met gespreide handen in een ontvankelijk gebaar; zij draagt een lang kleed en een lange mantel, een kroon op het naar links gedraaide hoofd. Links op de rand staat de aartsengel, in lang gewaad, met grote vleugels, rond hoofddeksel, wijzend met de rechterhand naar Maria. Tussen hen een vaas met een lelietak waarrond een banderol. Boven links buste van God de Vader met kroon op het hoofd; uit zijn mond komt de H. Geest-duif, die een hostie (=Christus) in de bek draagt.

Het beeldhouwwerk was aanvankelijk gepolychromeerd; tussen de figuren is een florale decoratie zichtbaar.

Het hoogreliëf was mogelijk een onderdeel van een retabel; het is bovenaan beschadigd.

Nottingham was één van de belangrijkste plaatsen waar albastreliefs werden vervaardigd in 14de, 15de en 16de eeuw. Soms werden er retabels samengesteld met nieuwtestamentische voorstellingen.

11. Schilderij

Portret van Franciscus Sonnius, eerste bisschop van Antwerpen

Vlaamse School

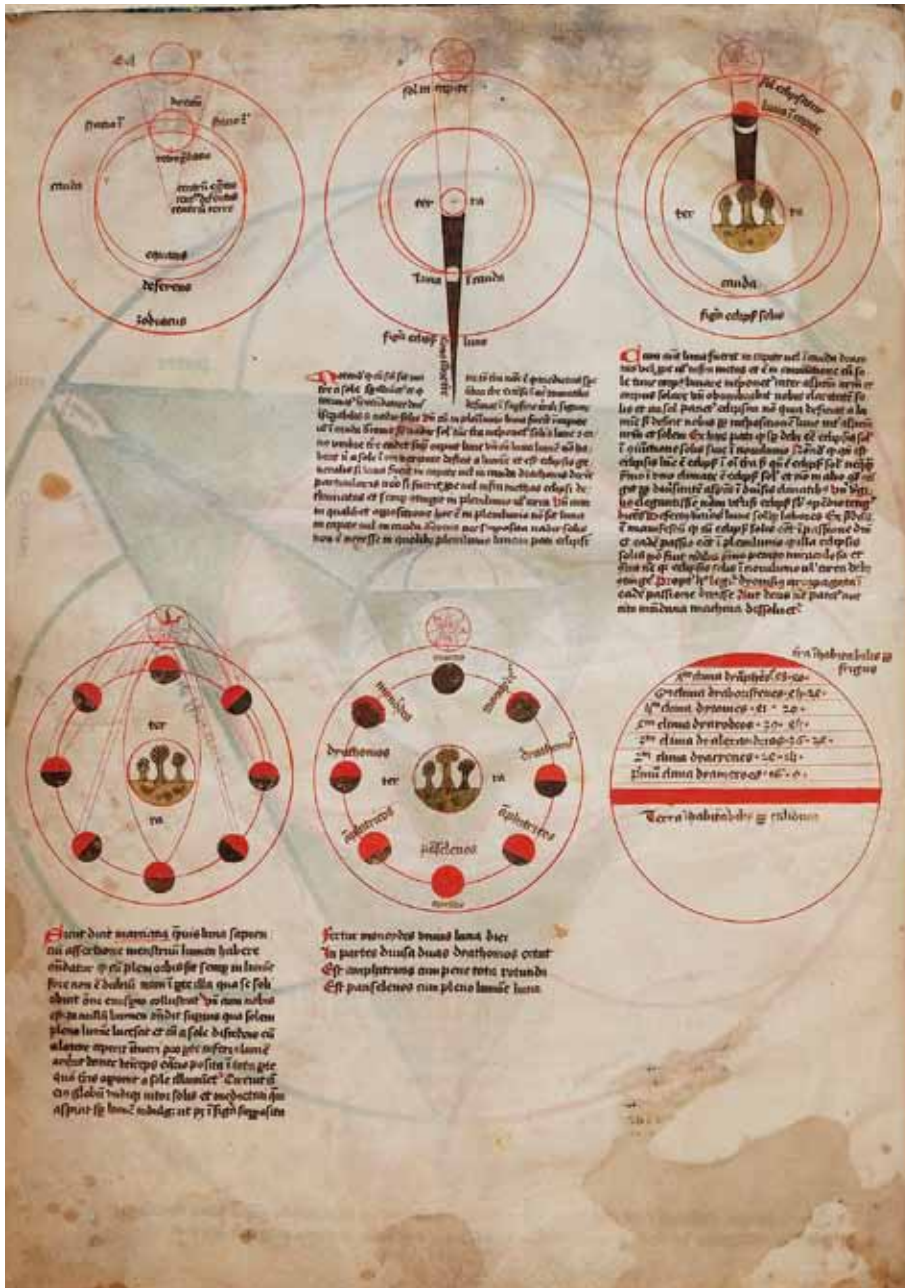
17de eeuw

olieverf op doek, hoogte 50 cm, breedte 40 cm

Bisschop Sonnius (°1506–*1576) wordt voorgesteld in buste, profiel rechts. Hij draagt een schoudermantel met kap en een bonnet op het hoofd.

Bewaarplaats: Stichting Terninck Antwerpen

12. Handschrift

Middeleeuwse encyclopedie, Sigillum Aeternitatis
 Leuven
 4de kwart 15de eeuw
 inkt, waterverf en perkament, hoogte 44 cm, breedte 32 cm

In dit handschrift (AAT nr. V.325; CORTHOUTS nr. 264) werden verschillende filosofisch-theologische en kosmologische opvattingen opgenomen van rector en theologieprofessor HEMERICUS DE CAMPO (Heijmeric van de Velde *1460) en zijn leerling NICOLAAS VAN CUSA. HEMERICUS DE CAMPO was een vertegenwoordiger van de neoplatonische, realistische filosofie uit de vijftiende eeuw, die met name in Keulen en Firenze bloeide. Het tweede gedeelte van het handschrift (vanaf folio 25) gaat bijna integraal terug op het Liber Floridus van LAMBERT VAN SINT-OMAARS (1120). Het handschrift telt 42 folio's en is geschreven in het Latijn. Folio 1 vo: SOL, zes schematische voorstellingen van de zonnestanden en de klimaatsgordels

Folio 2 ro: MUNDUS, schematische voorstelling van het heelal

13. Noctulabium

opschrift: CIRCULUS EPACTARUM INCIPIENS ANNO 1589
 vermoedelijk ontworpen door Gerardus van Drunen
 gemaakt bij Jacobus De Succa te Antwerpen
 gedateerd 1589
 messing, hoogte 12,2 cm, breedte 8,6 cm

Maanwijzer; oriëntatie-instrument om de liturgische jaarkalender te bepalen in functie van de nieuwe maan. De Tongerlose norbertijn Gerardus Adriaens van Drunen was een beroemd wiskundige en astronoom die verscheidene meetinstrumenten heeft ontworpen. Hij was van Drunen herkomstig en werd pastoor te Retie. Hij stierf in 1603.

14. Zegel en matrijs van de abdij van Tongerlo

*14de eeuw
hoogte 4,5 cm*

Amandelvormige zegel met voorstelling Onzelievevrouw met Jezuskind en twee kanunniken in aanbidding. Met randschrift: S ABBIS ET CONVENT DE TONG AD CAVSAS. Deze zegel zou gedurende verscheidene eeuwen worden gebruikt.

Door het gebruik van zegels bevestigde het klooster zijn bekomen rechten, zowel deze van de abt als deze van het convent. Ze werden soms eeuwenlang gebruikt.

15. Kelk

*met proefsteek in de voet
15de eeuw
zilver, hoogte 22,1 cm*

Achtlobbige, geprofileerde voet versierd met cirkels en vierpassen, verder acht verjongende vlakken met kruisje, zonder versiering; achzijdige stam met gegraveerde lijnversiering, platgedrukte knoop met lobben en ruiten versierd; onversierde cuppa met uitbuigende rand.

16. Reliekenkoffertje

met beeldje van O.-L.-Vrouw met Kind
15de eeuw, gotisch, vernieuwd begin 17de eeuw
zilver, hoogte 22 cm, breedte 25,3 cm, diepte 15,3 cm

Rechthoekig koffertje, deksel in de vorm van een zadeldak; versiering met lijsten en kruisbloemen; glazen afsluiting van wand en deksel; geheel rustend op vier zittende leeuwjes; deksel afgrendelbaar met hengsel: met conventsteken van de abdij. Op deksel wapenschild van prelaat Mutsaerts (1592–1608); hij herstellde het koffertje en liet vermoedelijk ook bovenaan een houten beeldje van O.-L.-Vrouw met Kind aanbrengen; mogelijk gaat het hier om een beeldje van O.-L.-Vrouw van Scherpenheuvel. Inscriptie: ISTAS S. CATHERINAE ET ALIORUM SS RELIQUIAS AB HOMINUM MEMORIA IN TONGERLO AD SANCTAS SUPPLICATIONES A DIACONO DEFERRI SOLITAS PER TURBAS BELGY CIRCA ANNUM DOMINI 1576 IN AUSTRIAM DELATUS ET IN IBI SUI SYMBOLIS DESTITUTAS AC CONFUSAS R.D. NICOLAUS MUDZAERTS ABBAS TUNGERLOENSIS DIGNISSIMUS, MAGNO REDEMIT ET EAS HEC CAPSULA ADORNAVIT Ao 1607. Volgens het opschrift bevatte het schrijntje aanvankelijk de relieken van de H. Catharina en een aantal andere heiligen. Tijdens de godsdiensttroebelen werd het in veiligheid gebracht in Oostenrijk in 1576. In 1607 werd het terug overgebracht en hersteld in opdracht van abt Nicolaas Mutsaerts.

In het koffertje zijn er naast deze van de H. Catharina nog relieken bewaard van het Lijden van Jezus en van de twaalf Apostelen.

17. Schilderij H. Norbert van Prémontré

Vlaamse School
gedateerd onder rechts 1628
olieverf op doek, hoogte 188 cm,
breedte 127 cm

Norbert wordt voorgesteld in norbertijnenhabijt met toga, superplie, mozetta en pallium; met borstkruis en bisschoppelijke ring, bisschoppelijke staf en mijter. Aan de voeten Tanchelm en de duivel. Hij staat bij een gedekt portiekaltaar, met baldakijn, monstrans, kaarsen en een schilderij waarop de H. Johannes de Doper is voorgesteld. Op het tweede plan links een gezicht op de abdij van Tongerlo met een kruisbeuk van de voormalige gotische kerk. Onderaan rechts datering en het wapenschild met devies van de opdrachtgever abt Adriaan Stalpaerts (1608–1629).

18. Schilderij Het Laatste Avondmaal

kopie naar Leonardo da Vinci (°1452–†1519)
Andrea Solario (°1460–†1525) (toegeschreven)
1506–1507
olieverf op doek, hoogte 424 cm, breedte 802 cm

Andrea Solari(o) (°1460–†1525), Italiaans schilder, was werkzaam in Venetië, later in Milaan en Rouen. In 1507 reisde hij af naar het slot Gaillon in Normandië; daar hadden kardinaal Georges d'Amboise, aartsbisschop van Rouen, en Charles d'Amboise, Franse stadhouder van Milaan, een nieuw slot gebouwd (aanvang 1502).

In een eenvoudige binnenruimte zitten Jezus en de twaalf apostelen achter een lange, gedekte tafel. Aan de zijmuren hangen er op regelmatige afstand vier rechthoekige tapijten; tussen de tapijten zijn er kleine bergingsnissen.

De muur achteraan heeft drie vensters: één bredere en twee smallere. Het plafond wordt geschraagd door balken en dwarsbalken. De zijmuren zijn sterk in perspectief geschilderd waarbij de vluchtlijnen zich concentreren in het hoofd van Jezus.

De apostelen zijn gegroepeerd in vier groepen van drie, in het midden gescheiden door de Jezusfiguur. De vier groepen apostelen vormen telkens een afzonderlijk geheel met een eigen dynamiek. De groep uiterst rechts van Jezus is de rustigste groep; het gaat om de apostelen Filippus, Jacobus de Meerdere en Andreas. De groep rechts van Jezus is sterk betrokken bij de uitspraak van Jezus dat iemand van de twaalf hem zal verraden; hier zitten Petrus, Judas en Johannes. De groep links van Jezus bestaat uit de apostelen Thomas, Jacobus de Mindere en Bartholomeus; door houdingen en gebaren zijn zij zeer nauw bij de centrale figuur van Jezus betrokken. De uiterste groep links van Jezus is in volle discussie, alle handen wijzen naar Jezus; het gaat hier om de apostelen Mattheus, Thadeus en Simon.

Dit schilderij is een kopie van het gelijknamig werk geschilderd in 1495–1498 door Leonardo da Vinci (*1452–†1519) voor de refter van het dominikanenklooster te Milaan. In 1506–1507 werd door Andrea Solario een kopie gemaakt in opdracht van kardinaal Georges I van Amboise, aartsbisschop van Rouen en bewonderaar van Leonardo da Vinci. De kopie werd in 1545 te koop aangeboden te Antwerpen; de abdi van Tongerlo kocht het schilderij. Vanaf 1902 werd het in de abdijkerk gehangen tot er een museum voor werd gebouwd in 1963.

19. Kruisbeeld

Rijnland
14de eeuw, later overschilderd
gepolychromeerd hout, hoogte 140 cm

Expressieve Christusfiguur met armen in V-vorm, omlaaghangend hoofd, laaghangend lendendoek en korte benen die over elkaar zijn geplaatst. Expressiviteit door de aanduiding van de geselwonden over het ganse lichaam, de pijnlijke uitdrukking van het gelaat met de geopende mond, de zware bloeditstortingen van de lanswonde in de rechterzij, de grote nagelwonden aan handen en voeten, de ribben, spieren en pezen die over het lichaam zichtbaar zijn. Jezus heeft een baard en een snor; het haar steekt onder de zware doornenkroon uit en er zijn strengen die tot op de schouders en de rug vallen. Het lendendoek valt in soepele plooiën tot over de linker knie die opgetrokken werd.

20. Schilderij Heilige familie

Pieter Coecke van Aelst (*voor 1502–†voor 1550) (atelier-navolger)
1530–1540
olieverf op paneel, hoogte 46 cm, breedte 35 cm

Het schilderij stelt de H. Familie voor in een interieur met doorkijk op een landschap, waarin een ranke boom, enkele hoeven, een toren en bergen zichtbaar zijn.

Het Jezuskind reikt van op de schoot van zijn moeder naar de vrucht (een granaatappel?) die Jozef aanbiedt. Twee engeltjes met veelkleurige vleugels houden een doek achter de H. Maagd en het kind. Verder valt nog de gemarmerde zuil met renaissance motieven op en het rolwerk onder de vensteropening. Mogelijk was het Jezuskind oorspronkelijk naakt en werd het lendendoek later aangebracht ten gevolge van de voorschriften van het Concilie van Trente. Als een klein stilleven ligt naast het fruit vooraan een mes met ivoeren heft. Heel wat schilderijtjes uit de school en omgeving van Pieter Coecke hebben dezelfde afmetingen zodat we mogen aannemen dat het om een standaardmaat ging al kan het bovenaan oorspronkelijk ook half rond geweest zijn. Er bestaan vele voorbeelden van de H. Familie meestal in een landschap, waarbij Jozef, Maria of engelen vruchten aanbieden aan

het kind. Doorgaans wordt dit tafereel geïnterpreteerd als een Rust op de vlucht naar Egypte, zelfs als het niet in een landschap wordt gesitueerd.

Stijl en kledij van de personages verwijzen naar een Aanbidding van de Wijzen uit Valenciennes. De compositie met de engelen met het doek vindt men ook terug in het Museum Vanderkelen-Mertens te Leuven.

Pieter Coecke was schilder, graveur, bouwmeester, beeldhouwer, ontwerper en schrijver. Na een reis naar Italië werd hij lid van de Sint-Lucasgilde te Antwerpen.

Hij verbleef in Aalst, Antwerpen, Constantinopel en Rome. Hij was een veelzijdig kunstenaar die veel invloed uitoefende op zijn tijdgenoten. Onder zijn leerlingen bevond zich zijn schoonzoon Pieter Breughel de Oude.

21. Schilderij H. Cecilia musicceert met engelen

Willem Adriaenszoon Key (°1515/16 – *1568) (toegeschreven)

3de kwart 16de eeuw

olieverf op koper, bevestigd op unalut, hoogte 28 cm, breedte 35 cm

Het fijne tafereeltje op koper toont de heilige met aureool; zij zit achter een orgeltje zit dat ze met beide handen bespeelt. Twee engelen begeleiden haar op snaarinstrumenten. Een ruggelings getoond naakt knaapje houdt een banderol met muziekschrift vast terwijl een engeltje achter het orgel komt kijken. Het tafereel lijkt in een tuin plaats te vinden met een gordijn in de hoek als repoussoir. Typisch ovale gezichtjes van de engelen en de heilige, zwerige renaissancegewaden. Willem Key (°Breda ca.1515-16 – *Antwerpen 1568) is gekend voor zijn portretten en religieuze taferelen. Hij zou als leerling bij Coecke gewerkt hebben

te Antwerpen in de jaren 1529–1530; later was hij leerling van Lambert Lombard te Luik. In 1542 werd hij te Antwerpen als meester ingeschreven; hij werd deken van het ambacht in 1552. Deze italianisant was vooral een verfijnd portrettist.

22. Schilderij Hoofd van Johannes de Doper op een schotel

kopie naar Bernardino Luini (°ca.1480–85 – *1532)

1ste helft 16de eeuw

olieverf op paneel, hoogte 23 cm, breedte 27 cm

Het kleine devotieschilderij toont het hoofd van de Doper op een schaal op voet. De ogen zijn gesloten, het bleke gelaat in rust. Het thema van de "Johannes in disco" verwijst naar de onthoofding van Johannes; Salome vroeg het hoofd van Johannes de Doper op een schotel, nadat zij Herodes had weten te bekoren met haar danskunst. Bernardino Luini is een renaissanceschilder uit Lombardije (1475–1532), navolger van Leonardo Da Vinci, vooral bekend omwille van zijn fresco's, portretten en religieus werk.

23. Glasraam (2)

Prelaat Antoon Tsgrooten (1504–1530), met patroon

Leuven

ca 1510-1530

gebrandschilderd glas, grisaille en goudgeel, diameter 22,5 cm

Rond medaillon met grisaillevoorstelling. De prelaat knielt neer op een bidbank met een tapijt waarop zijn wapenschild en initialen zijn afgebeeld; hij draagt een koorkap. Achter hem staat zijn patroon de H. Antonius abt en knielt een nobertijn die zijn mijter en abtsstaf draagt. Achteraan: een muurtje.

Prelaat Antoon Tsgrooten (1504–1530) was een belangrijk bouwheer en kunstbesteller van de abdij. Hij was licentiaat in kerkelijk recht, proost van

de collegiale Sint-Sulpitiuskerk te Diest, vicaris van de abt-generaal van de circarie van Brabant. In 1508 waren er 18 priesters in de abdij.

24. Schilderij Portret van Antoon Tsgrooten, abt van Tongerlo (1504–1530)

Vlaamse School

1ste helft 17de eeuw

olieverf op doek, hoogte 124 cm, breedte 99 cm

Abt Tsgrooten (°Oosterwijk 1460–†Tongerlo 1530) wordt voorgesteld ten halve lijve, driekwart profiel links, zittend in een zetel, in norbertijnenhabijt, mozetta op de schouders, bonnet op het hoofd, een boekje in zijn rechterhand. Rechts van de abt mijter en staf met tweemaal Pelikaan die zijn jongen voedt. Achteraan een ruime drapering; in bovenhoek links: wapenschild van de abt.

25. Boekband, van evangeliarum

met voorstelling Calvarie

met merken op cartouche: Antwerpen (hand), decanale letter K en meesterteken sfeer met kruisje

Hiëronymus I Mannacker (°1493–†1555)

gedateerd 1543, 1544 nieuwe stijl

verguld zilver, hoogte 39 cm, breedte 29 cm

Rijkelijk versierd voorplat in de vorm van een renaissance portiektravee, in het midden Jezus aan het kruis, geflankeerd door twee nissen met Maria en Johannes. Bovenaan beeldjes van de evangelisten en reliëfs voorstellend

De Koperen Slang en Abraham offert Isaak; onderaan de vier westerse kerkvaders en de wapenschilden van de abdij van Tongerlo en abt Arnold Strejters (1530–1560). Gedateerd opschrift van de opdrachtgever onder midden: ME FECIT FIERI RPD ARNOLDUS DIEST ABB TONGERLEN ANO 1543. Rijke renaissance-decoratie met acanthusranken, maskers, vogels, engelenkoppen, hermen, vazen en voluten. Onderaan het kruis: later toegevoegde relik van het H. Kruis.

De gegevens op de boekband werden aangevuld door archief-

bronnen; op 15 februari 1544 werden aan Hiëronymus Mannacker 228 Rijns gulden betaald voor dit boekplat.

Hiëronymus I (vanden) Mannacker (°1493–°1555) behoorde bij de bekwame drijvers te Antwerpen. Hij was de zoon van Peeter Mannacker en Margriete Cobbe, dochter van Herman Cobbe, meester-particulier van de Munt. Hiëronymus I was zilversmid en stempelsnijder van de Munt; hij had twee zonen die bij hem een opleiding volgden: Hiëronymus II en Jan Baptist. In 1536 werkte Hiëronymus I reeds voor Tongerlo toen hij veranderingen aanbracht aan een gekochte kromstaf. In 1526 en 1531 leverde hij kandelaars en monstransen aan kanunnik Alexander Gallenoy van Aberdeen in Schotland.

26. Schilderij Portret van Arnold Strejters, abt van Tongerlo (1530–1560)

Vlaamse School

1ste helft 17de eeuw

olieverf op doek, hoogte 118 cm, breedte 97 cm

Abt Strejters wordt voorgesteld ten halve lijve, zittend in een zetel, in norbertijnenhabijt, mozetta op de schouders, bonnet op het hoofd. Rechts van de abt een tafel met mijter en staf. Achteraan een grote drapering; in de bovenhoek rechts zijn wapenschild. In de bovenhoek links een doorkijk naar een landschap.

Prelaat Strejters werkte verder aan de bouwplannen van zijn voorganger; in 1547 werd het bisschopshuis gebouwd; in 1545 kocht hij het schilderij van het Laatste Avondmaal aan te Antwerpen. Hij was een vurig verdediger van de vrije verkiezing van de abt. Er waren 24 priesters in het klooster.

27. Vijzel

gesigneerd en gedateerd PETER VANDEN GHEYN ME FECIT ANNO DOMINI MCCCCXXXVI

Pieter I Van den Gheyn (*ca.1500–*1561)

1536

brons, hoogte 21 cm, diameter 29,5 cm

Cilindrische romp met bredere, geprofileerde voet met sierlijst van Franse lelies; bovenaan uitbuigende rand met signatuur en datering; in het midden sierband met griffioenen en maskers; twee handvaten.

Pieter I Van den Gheyn (*1561) kwam uit een gekend bronsgietersgeslacht te Mechelen; zoon van Willem en broer van Jan I Van den Gheyn; twee zonen zetten het atelier verder in de Hoogstraat te Mechelen. Hij was gezworene van het ambacht der smeden in 1549, 1554, 1555 en 1558. Zijn producten werden in gans Europa gegeerd. Hij goot onder meer kerkklokken en beiaarden (Mechelen, Rotterdam, Galder, Wehren, Kopenhagen, Antwerpen, Amsterdam), verder talrijke vijzels en bellen.

28. Vijzel

opschrift IEHSVS MARIA ANNO

1550

gedateerd 1550

brons, hoogte 13,5 cm, diameter 14,4 cm

Cilindrische romp, brede geprofileerde voet; boven uitbuigende rand met datering. Op de buik fries dansende kinderen onder guirlandes.

Vijzels werden gebruikt voor het vermorzelen of fijnstampen van kruiden, chemische stoffen suiker en dergelijke. Ze waren aanwezig in apotheken, schildersateliers en keukens.

29. Muntstuk met wapenschild en buste van Filips II

1581

koper, diameter 2,7 cm

Beeldenaar met buste van Filips II naar rechts; met randschrift PHS.D.G. HISP.Z.REX.DUX. BRA.; datering 1581. Achterzijde met gekroond wapenschild van Filips II en devies randschrift DOMINVS.MIHI.AMVTOR. Randen versierd met parellijsten.

Filips II, koning van Spanje, volgde zijn vader Karel V op in 1556 en zette

diens oorlog tegen Frankrijk verder. Hij verbleef in Spanje en liet het bestuur van de Nederlanden over aan zijn halfzuster Margaretha van Spanje.

30. Penning

wapenschild van abt Mutsaerts
(1592–1608)
gedateerd 1592
brons

Ronde penning, geslagen naar aanleiding van de abtwijding. Zijde met wapenschild van de abten
randschrift: D NICOL MV TSAERT A TILB: ABBS: TONGERL. Nicolaas Mursaerts, van Tilburg, werd abt van Tongerlo in 1592. Andere zijde met devies van de abdij VERITAS VINCIT en voorstelling van conventsteken hand uit de hemel; randschrift: EXCVSSVM ANNO DOMINI 1592, uitgevoerd in het jaar van de Heer 1592. Abt Nicolaas Mutsaerts liet in 1592 deze penning slaan bij gelegenheid van zijn aanstelling na de vrije verkiezing in het klooster.

31. Schilderij O.-L.-Vrouw met slapend Jezuskind

Cornelis Van Cleve (*1520–†1567) (toegeschreven)
midden 16de eeuw
olieverf op paneel, hoogte 82 cm, breedte 69 cm

Maria wordt voorgesteld ten halve lijve, zittend, het Jezuskind op haar schoot ondersteunend met beide armen, haar hoofd buigend naar dat van haar slapende, naakte kind; zij draagt een kleed, een mantel, een schouderdoek en een hoofddoek. Deze voorstelling van Maria met slapend Jezuskind is geïnspireerd door Italiaanse voorbeelden mogelijk in de stijl van Andrea del Sarto.

Cornelis Van Cleve (*Antwerpen 1520–†1567), bijgenaamd de Zotte Cleef, was de zoon van een schilder Joos Van der Beke, alias Van Cleve. Hij werd waarschijnlijk vrijmeester in de Sint-Lucasgilde in 1541. C. van Mander (1604) gaf hem ten onrechte de voornaam van zijn vader. Hij gebruikt het monogram CB (Cornelis van der Beke).

32. Schilderij Portret van abt Nicolaas Mutsaerts, abt van Tongerlo (1592–1608)

Vlaamse School
1592–1608
olieverf op doek, hoogte 118 cm, breedte 97 cm

Abt Nicolaas Mutsaerts (*Tilburg–†Tongerlo 1608) wordt voorgesteld ten halve lijve, driekwart profiel links, zittend in een zetel, in norbertijnenhabijt, met mozetta om de schouders, bonnet op het hoofd, boekje in zijn linkerhand, abtsring aan de rechter. Rechts van de abt zijn mijter en abtsstaf. In bovenhoek rechts zijn wapenschild en devies: FASCES FASCES.

33. Schilderij Aanbidding van de Wijzen

Vlaamse School

2de helft 16de eeuw

olieverf op paneel, hoogte 87 cm, breedte 55,2 cm

De H. Familie wordt uitgebeeld voor een een portiekgebouw met gordijn. Maria zit neer met het naakte kind op de schoot; zij draagt een blauw kleed en een wit hoofddoek, zij zit op een purperen doek dat ook op haar schoot ligt. Jozef komt van achter het gordijn, heeft een stok in de hand. De rijkelijk uitgedoste wijzen brengen hun offergaven; zij hebben een gevolg van krijgslieden. Zij staan voor een licht begroeid antikiserend gebouw. Op het tweede plan staan twee herders. In de verte een heuvelig landschap geschilderd in lichtblauwe en grijze tinten, met een schaapherder en een gebouwencomplex. Schilderij en lijst zijn bovenaan gerond afgewerkt.

34. Schilderij Zetelende O.-L.-Vrouw met kind

Vlaamse School

2de helft 16de eeuw

olieverf op doek, hoogte 59 cm, breedte 47 cm

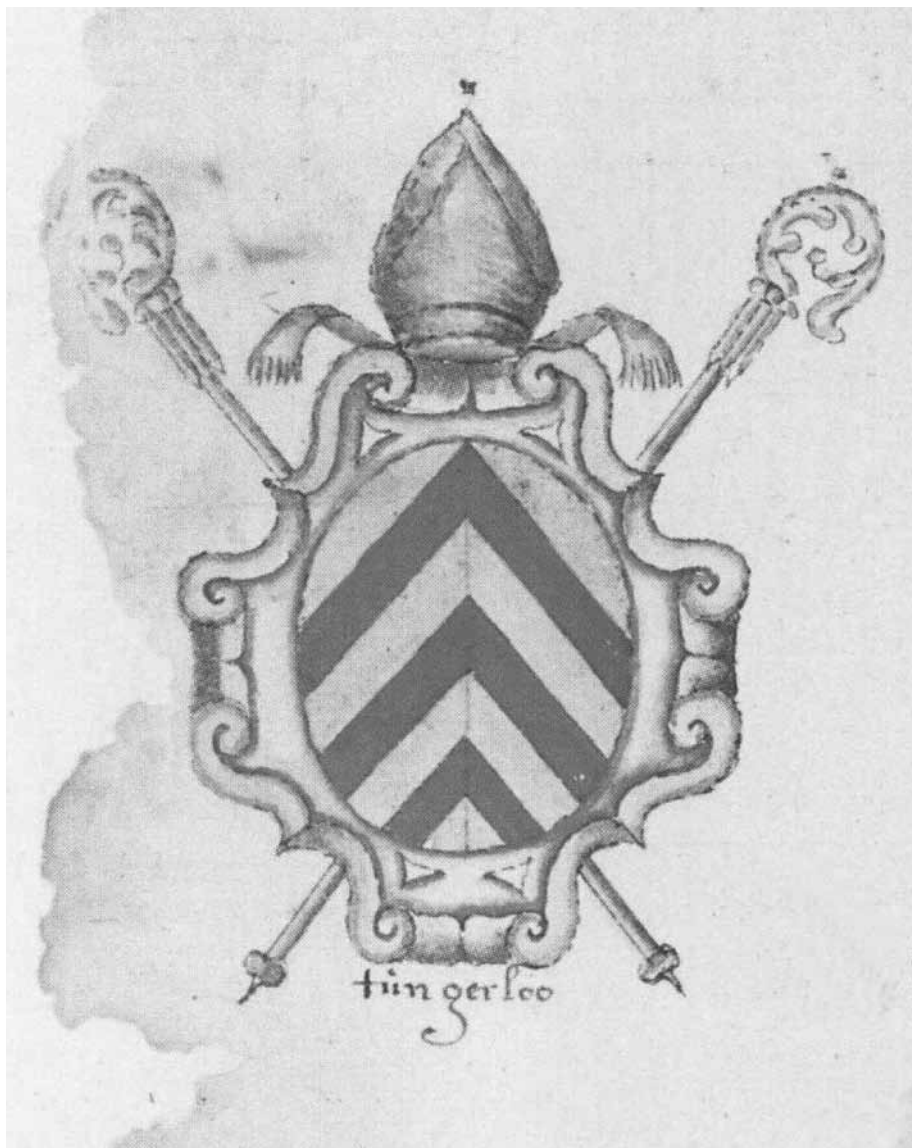
In een interieur met lambrisering staat een grote troon op een verhoog; de troon heeft een gebogen onderstel, gebogen armleunen en een gebogen rugleun bekroond met een schelp. Maria draagt een geel onderkleed, een roze bovenkleed en een blauwe mantel, een wit hoofddoek; in de rechterhand houdt zij een boekje, in de linker het handje van haar zoon. Het Jezuskind staat naakt op een kussen; zijn rechervoet rust op de rechter sandaal van zijn moeder. Links en rechts van de troon is er een venster met een berglandschap geschilderd in lichtere tonen. Geschilderd naar Italiaans model uit de renaissance.

colofon

Tenzij anders vermeld behoren de tentoongestelde voorwerpen tot het erfgoed van de abdij. Het fotografisch materiaal van de catalogoog werd grotendeels verwezenlijkt door het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium te Brussel.

GEMEENTE WESTERLO
Partij van de Samenleving

